

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.
וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

במפרשים

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשס"ט

פרשת ויחי

א. אור החיים .

ואתחננו הוקם על צערה של דינה, ועוד לו
ויבוא רגז אבדת יוסף, והוא שאמר הפתוח
ויהי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה אלו היו חניו
ולא קדם, וסמך לזה אומר ויהי ימי יעקב שני
חניו לרמוז שהן הנה היו ימיו שהיה לו בהם
חיות, והוא אומר ויהי ימי יעקב פרוש אותם
י"ז שנה שני חניו פי' שהיה לו בהם חיים.
ונמשכת ימי יעקב עם מה שלמטה ממנה ימי
יעקב וגו' שבע וגו'.

ויחי יעקב בארץ מצרים וגו'. צריך לדעת
למה הצריך לומר מה שחיה בארץ מצרים.
ועוד קשה לא היה צריך לומר אלא ויהי ימי
יעקב וגו' קמ"ז וגו' ואני יודע לפי החשבון כי
שבע עשרה שנה חיה בארץ מצרים למה
שקדם בהודעה בפרשת ויגש דכתיב (ט) שני
מגורי שלשים ומאת שנה. עוד למה הצריך
לומר שני חניו ולא הספיק לומר ויהי ימי
יעקב. ואולי כי לצד שכל ימי יעקב לא נח
ולא שקט כי משנולד נולד שטנו ועדין לא
שקעה שמשו עמד לכן ואלה מוסיף לרע לו,

אלו

1. כנסנו מאלה כמה תמיהות, התוכל להסבירן?
2. מצטט מהי תשובתו הכוללת לכל אלה?
3. לפי זה כירוש "לחיות"?
4. מה הרציון בכך?

* * *

ב. בכור שור .

מח (א) ויאמר ליוסף: מקרא קצר הוא, שלא פירש מי האומר, וכן "ויגד ליעקב", לא פירש מי המגיד.

פרק מח' פסוקים א'-טז':

(ד) ונתתי את הארץ הזאת וגו': מאחר שנתנה לי הקב"ה יכולני לחלקה כרצוני.
(ה) כראובן ושמעון: ליטול שני חלקים בארץ, ולכך קרוב לשליש ארץ ישראל לבני רחל בעבר הירדן, שיש לה שני מטות וחצי בט' מטות וחצי, ולכך -
(ז) ואני בבואי מפדן קברתי רחל בדרך אפרת, כי ידעתי שיעלה אותו מקום לחלק בניה, וזהו כבודה להיות נקברת בחלק בניה*. וכמדומה בחלק בנימין הוא. ואם קברתיה במערה היתה קבורה בחלק יהודה, ואין זו כבודה, כדאמרינן בכבא בתרא וכי תימא דובין מזבן, נמצא אותו צדיק נקבר בקבר שאינו שלו². וכן כתוב גבי שאול, דאמר ליה שמואל "ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין בצלצח"³, אלמא דקבורת רחל בגבול בנימין. ומשום שדעתי להרויח נחלתך לשני שבטים, ידעתי כי אותו מקום יחול לגבול בני רחל, ולכך קברתיה שם. וכן מצינו בגדולים שהיו נקברים בגבול שבטים, כדכתיב ביהושע "ויקברו אותו... בתמנת סרח אשר בהר אפרים"⁴, והוא מבני אפרים. "ואת עצמות יוסף... קברו בשכם"⁵, שאף הוא בחלקו של אפרים. "ואלעזר [בן אהרן מת ויקברו אותו] בגבעת פנחס בנו"⁶, וכן הרבה [שנקברו] בשבטים.

21

אלות

1. מהי הגדרתו של פרשנו לחניטת הפירות בצ"ט?
2. כמה זה דומה לנצחה באכזות מתי?
3. מהי מחשבת המצרים בצנין השארות הנכס וואו האוץ ואיק זה קמצ את יחסת לחניטה וקבורה?
4. לצומתם איך מתיחסת היהדות לכל זה וכמה זה מתבטא?
5. מה ביקש יצק?
6. כמה יוסף לא מנח את "הטיפוח המצרי" של אביו?
7. פרשנו מתעבה על כך שכאן מוזכר השם "ישראל" מה הוא לומר מכך?

* * *

ד. המושתדל

פרק ב' פסוקים ב', ג', ד': [ב] לחנוט את אביו: היו מוציאים מגופו של מת המוח והמעיים, והיו ממלאים את הבטן מור וקציעה, ואח"כ היו מולחים כל הגוף בנתר משך ארבעים יום, והירודוט אומר שבעים יום, ודיאודורוס אומר יותר משלושים יום, ואין ספק שהיה הדבר הזה ידוע לישראל ולמשה יותר ממה שהיה ידוע ליוונים, והנה יעקב ויוסף נתנטו מפני שהוצרכו להוליכם לארץ אחרת לקברם.

[ג] ויבכו אותו מצרים: לכבודו של יוסף. שבעים יום: ארבעים לחניטתו, ושלושים של אבל שהיו עושים אחר הקבורה; וליעקב לפי שהיו עתידים לקבור אותו בארץ אחרת ולא ייתכן שיעשו לו אבל במצרים אחר שכבר נשאוהו לארץ כנען, עשו האבל קודם הקבורה.

[ד] אל בית פרעה: ולא דיבר לפרעה עצמו, כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק ואבל וכן במדרש (בראשית רבא ק' ה') אמרו שאין אבל נכנס בפלטין של מלך, ואעפ"י שכבר עברו שלושים ימי הבכי, הגה יוסף שעדיין היה עתיד לעלות לקבור את אביו ייתכן שהיה עדיין לבוש לבושי אבל.

אלות

1. פרשנו מתאר בפרוטרוט את תהליך החניטה בפסוק ב', כמה זה נחוץ כאן?
2. פרשנו קובע שצנין החניטה היה ידוע לישראל יותר מן היוונים, מנין לו ולמה זה חשוב?
3. מה קשה בפסוק ד' ומה מוסיף פרשנו?
4. כמה לא דיבר יוסף ישירות אל פרעה?

* * *

ה. הכתב והקבלה

פרק ב' פסוק ג': ג (ג) ויבכו אותו. פעל כפי הוא לרש"ם ונגזרת כך אשר יורה על דבר נטורף ונבולבל. כמו מנזקה ומנזקה (ישעיה כ"ג), עתה תהי' מנזכמת (מיכה ז'), והנכיה היא הנגלות המנזכה שכלל והרחותו לחוץ ע"י הדעת קול והורדת דמעות, והוא אינו ענין הנעשה בכוונה כ"א בהכרח טבעי הנח מהרגשת לער ויגון או שונחה יתרה, שכלל אלה העניינים הדם הכנוס בלב סובב הולך בעגול ונבוך מללאח וגורם לדסיקת הלב ולחמו וזעזעמד הזה אין האדם יכול לזכות. כי לחץ הלב מעכזו, אבל אח"כ כשיתרוקן על יד יד ונגער הדם ללאח אז יתחיל הנכי, אם בהכרח קול רם אם נחשאי אם בהורדת דמעות או בלעדס הכל כפי הכננת האדם ונמוגו ואיכותו וכס סוונר הענין הגורם לנכי, כייית התנוקות בהננת קול בלי דמעות, ככיס של שונחה בדמעות בלי קול, ושאר הנכיות בין בלי זה ובין בלי זה וזוהי:

אלות

1. לכאורה מה צריך לפרש כאן?
2. מהו הכי לדעתו?
3. אינה סוף כפי הוא מנכיר כאן והאם יש הבדל ביניהם?
4. היש כפי רצוני או לא רצוני, מתי ואיך.
5. כמה שונה קול כפי של תינוק?

* * *

ניחי

(ו) ומולדתך: בני בנים שלך [יהיו] קרויין על שם קרוביהם, כי קרובים קרוין אחים.
 (ז) לא יוכל לראות: להתבונן, אלא כאדם שרואה ואינו רואה, ולכך נאמר "וירא ישראל את בני יוסף".⁷ ויגש אותם אליו: כדפריש לקמיה.
 (יב) ויצא יוסף אותם מעם ברכיו: של יעקב, לאחר שכרכם. וישתחו אפים ארצה: כשנפטר מלפניו, ועתה מפרש כיצד הגישם, וכיצד ברכם.
 (יד) שכל את ידיו כי מנשה הבכור: לפי שמנשה הבכור, וידע יעקב שהביאו יוסף ושמו לימינו, ואפרים בשמאלו, שיכל את ידיו*. בחכמה וברעת עשה, ונתן ימינו על ראש אפרים, כי הבין שהוא לשמאלו, מפני שמנשה הבכור, ושמו יוסף לימינו.
 (טז) ויקרא בהם שמן: כלומר: יהא ניכר בהם שהם מזרעי ומזרע אבותי, כי הקב"ה בירך זרעינו, וכשהיו פרים ורבים ומבורכים, יהיו העולם אומרים: אלו ודאי בני אברהם יצחק ויעקב אשר ברכם הצור, כמו שנאמר "כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'".⁸

אלות

1. כרננו אמר את דבריו אל כי הפס, אל אינה קושי אפשרי הוא אונה מדבריו אל פסוק א'?
2. כנ"ל אל פסוק ד'?
3. מה חידושו בפסוק ה'?
4. אמה והיכן נקברה רחל?
5. האם יעקב ראה או טעה ולא ראה עשה כפי עשה?
6. מהו חידושו בפסוק ו'?

* * *

ג. רש"ר הירש.

פרק נ' פסוק ב':

"חנט" מציון
 תמיד שלב מסויים בהתפתחות עצי הפרי: "חנטה פגיה" (שיר השירים ב, יג). "חניטה" בתלמוד היא "עונת המעשרות", והיא מציינת אותו השלב בהתפתחות הפירות, בו כבר נתחייבו במעשרות ואסורים באכילת קבע (ראש השנה טו ע"ב). שלב זה — לדברי הירושלמי (מעשרות פ"א הל"ב) — הוא תחילת בישול הפרי, משגרעינו ראוי לחזור ולהצמיח, הוה אומר, שכבר נתאספו בו החומרים העיקריים, בצביונם ותכונתם העיקרית, וכבר הוא חדור כל החומרים הבשמיים, הנותנים לו את טעמו הטוב. והנה זו גם עיקר כל חניטת המת. ממלאים את הגוף — שנתרוקן מקרביו — ומחדירים בו חומרים בשמיים; אפשר וזו הקירבה שבין שתי ההוראות.

הרי כאן ניגוד מעניין בין ההשקפה המצרית — הבאה לידי בטוי בחניטת המתים — לבין ההשקפה היהודית. יש לעמוד על ניגודים כאלה, כל מקום שהם נמצאים, ויש להבליט אותם בייחוד מול אלה, הכופרים בתורה משמים, וב"יצירתו של משה" רואים דק את פרי "גאונותו", שינקה מחכמתם של כהני מצרים. מה רב הניגוד המתגלה כאן! המצרי חנט את הגוף, למען יעמוד בייחודו הפרטי. ואילו הנשמה לא עמדה באישיותה המיוחדת, היא נדדה מגוף לגוף — ועברה גם בגופי בהמות — פשטה צורה ולבשה צורה בגלגולים רבים. אך לדין עומדת הנשמה לעד, ואילו הגוף נודד; משעה שהנשמה נאספה אל עמיה, דבר אין לגוף עם האישיות, אלא

מצוה היא להביא את הגוף מיד במגע קרוב עם האדמה המפוררת (עי' סנהדרין מו ע"ב). הרי הוא שב אל העפר, ועובר בכל גלגולי הגופים החומריים. המצרי מאמין בגלגולי נשמות, והוא מבקש להגן על הגוף מפני כל אפשרות של שינוי. אך היהודי מאמין במציאות אישית ונצחית של הנשמה, והוא מוסר את הגוף לשינויים חומריים.

אולי דוקא משום כך הבלית יעקב במצרים: "אני נאסף אל עמי קברו אתי" וגו' (לעיל מט, כט), כפי שהעדנו לעיל. אפשר ודוקא חוסר האמונה באישיות קיימת של הנשמה — הוא שהביא בעקבותיו את מנהג חניטת הגופות, וכן את המבנים העצומים של הפירמידות שנועדו למשכנות המתים. מכיון שהאמינו כי הנשמה נודדת, ביקשו להחזיק לפחות את הגוף. הנה לא היתה החניטה מנהג יהדות, ויוסף התחשב כאן במנהגי המצרים; אילו נמנע מלחנוט את אביו, היו רואים זאת כפגיעה בכבוד אב. אולי משום כך השביע יעקב את יוסף שלא יקברנו במצרים, לבל יעשו עבודה זרה מגופו, כדברי חז"ל (בראשית רבה צו, ו); שכן ביסודו של דבר הרי שמירת החנוטים הנהוגה במצרים, איננה אלא עבודה זרה.

ויחנטו הרפאים את ישראל — "ישראל": "כיאות למעמדו!" קבורה יהודית כהלכתה, אין ניכר עליה, אם עני או עשיר הנקבר; אך ניכר וניכר אם הוא "נפטר בשם טוב", או כבר "בחיי קרוי מת".